

PAUL DE HERT EN
JOKE NEVEN

De duur van het strafproces

Onderzoek naar de termijn waarbinnen een strafprocedure moet of mag worden afgehandeld

J. Meese, , Gent, Larcier, 2006, 500p.

Probleemstelling

De verjaring is een grondbeginsel van ons strafrecht. Pragmatische en principiële overwegingen spelen daarbij een rol: een lang tijdsverloop tast de bewijsvoering aan en vermindert de zin van strafoplegging. Toch valt die verjaring soms moeilijk uit te leggen aan de publieke opinie, vooral wanneer 'harde' wetenschappers ons doen geloven dat met DNA analyse 'rotting' van bewijsmateriaal over de jaren heen (door slijtage of ontbinding) aan belang vermindert als argument pro de verjaring. Ook slachtofferargumenten maken het niet altijd gemakkelijk verjaringstermijnen 'te verkopen' aan het publiek. Een combinatie van beide argumenten heeft er in Nederland toe geleid dat de verjaring van moord per 1 januari 2006 werd afgeschaft.

In eigen land wordt de verjaring stelselmatig ondermijnd door wetgever én rechtspraak. De eerste heeft talrijke ad hoc wetten gestemd om verjaringstermijnen te verlengen met het oog op het 'redden' van lopende strafonderzoeken. De tweede heeft hetzelfde gepoogd door allerlei constructies die de facto leiden tot een verruiming van de verjaringstermijnen. Zo is het vaststaande rechtspraak van het Hof van Cassatie dat het gebruik van valse stukken, zelfs zonder een nieuw feit van de dader van de valsheid en zonder herhaalde tussenkomst van zijnentwege voortduurt zolang het door hem beoogde doel niet volkomen bereikt is en zolang de hem verweten beginhandeling zonder verzet van zijn kant, het nuttige gevolg heeft dat hij ervan verwachtte. De verjaring van het misdrijf gebruik van valse stukken begint daardoor pas te lopen wanneer het beoogde doel van het gebruik van het vals stuk bereikt is of als het gebruik geen nuttig gevolg meer heeft. Wanneer bijvoorbeeld via oplichting van een verzekeringsmaatschappij door een valse aangifte van een gestolen voertuig, een schadevergoeding wordt bekomen, dan blijft het misdrijf gebruik van valse stukken doorlopen zolang als men de schadevergoeding behoudt. Wanneer de dader van de valsheid in geschrifte met hetzelfde bedrieglijk opzet ook gebruik heeft gemaakt van het valse stuk, is er volgens het Hof van Cassatie slechts sprake van één misdrijf met name de valsheid waarin het gebruik geïncorporeerd zit, en gaat de verjaring van de strafvordering zowel wat de valsheid als wat het gebruik van de valse stukken betreft, pas in vanaf de laatste gebruikmaking. Het gevolg van deze rechtspraak is dat de misdrijven valsheid in geschrifte en gebruik van valse stukken de facto onverjaarbaar zijn geworden. Meese is echter van oordeel dat de verjaring aanvang zou moeten nemen op het ogenblik van het laatste effectieve (materiële) gebruik, ook al heeft dit gebruik achteraf nog nuttige gevolgen (p. 362).

Deze verjaringsongunstige ontwikkelingen maken een studie over de verjaring meer dan opportuun. Met het proefschrift van Joachim Meese (promotor Philip Traest) wordt de lezer extra verwend, want Meese bestudeert het instituut van de verjaring in samen-

hang met het instituut van de redelijke termijn. Beide instituten verschillen op een aantal essentiële punten. Vooreerst is het vertrekpunt verschillend. De verjaring van de strafvordering vangt aan vanaf het moment van de strafbare feiten, terwijl de redelijke termijn begint te lopen vanaf de “vervolgning” volgens de interpretatie van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens met name vanaf het moment dat de verdachte weet dat hij zich moet verdedigen. Ten tweede is de termijn van beide verschillend. Daar waar de verjaring geënt is op in de wet bepaalde vaste termijnen (artt. 21 en 21bis V.T.Sv.), wordt de redelijke termijn in elke zaak door de rechter in concreto beoordeeld. Ten derde verschilt het eindpunt van beide instituten. Het eindpunt van de verjaring wordt door de wet bepaald, aangezien er vaste termijnen voorzien zijn. De redelijke termijn wordt beoordeeld bij de beslechting ten gronde. Een vierde verschil situeert zich op het vlak van de sanctie. Een verstrijken van de verjaringstermijn heeft altijd het verval van de strafvordering tot gevolg. Sinds de invoering van artikel 21ter V.T.Sv. (zie ook verder) is de sanctie bij overschrijding van de redelijke termijn bij wet voorzien. Deze bestaat uit de mogelijkheid voor de rechter om de veroordeling bij eenvoudige schuldigverklaring uit te spreken of om een straf uit te spreken die lager is dan het wettelijk minimum. Tenslotte kan gewezen worden op het verschillende doel dat aan beide instituten ten oorsprong ligt. Meese haalt in zijn boek uitvoerig een aantal theorieën aan die als verklaring van de verjaring kunnen gelden (zie verder). Waar de verjaring geacht wordt te bestaan in het belang van de maatschappij, is de redelijke termijn een waarborg die vooral bestaat in het belang van de verdachte.

In ondergeschikte orde gaat het werk ook in op andere technieken om een snelle afhandeling van een strafproces te verzekeren. Zo wordt tevens aandacht besteedt aan de *guilty plea* en het snelrecht.

Verjaring als instrument tot vermijding van procesvertraging

Meeses vijfdelig boek vangt aan met een studie van de verjaring. Het is meteen het meest omvattende deel van het boek. Zowel de historische oorsprong en de verscheidene wetswijzigingen als toepassingen van de huidige verjaringswetgeving komen aan bod.

Dat historisch overzicht is goed voor de reflectie. De auteur bespreekt de argumenten *pro* het verjaringsinstrument. Dat zijn er veel meer dan de twee die we aan het begin van deze bespreking vermeld hebben. Meese laat zien hoe moeilijk het is om al die verschillende argumenten in te passen in de bestaande straftheorieën. Theorie schijnt nooit de werkelijkheid helemaal te vatten. Zo zijn er theorieën die weliswaar de idee van verjaring van de laattijdige strafvordering schragen, doch niet de idee van verjaring van de laattijdig opgelegde (reeds uitgesproken) straf. Gangbare argumenten *pro* verjaring, -het verdwijnen van de publieke behoefte aan bestraffing en le droit à l’oubli- legitimeren weliswaar de idee van verjaring maar niet de subsidiaire idee dat verjaringstermijnen gestuit of geschorst kunnen worden door bijvoorbeeld onderzoeksda- den van de gerechtelijke overheid (p. 38). In feite zijn stuiting en schorsing helemaal niet evident binnen de idee van verjaring en Meese wijst er dan op dat de Belgische strafwetgever van 1878 die beide rechtsfiguren (beperkt) introduceerde zelf erg gereserveerd was en het principiële probleem zag. (p. 48).

Die voeling met de toenmalige theorie zijn we vandaag kwijt. De wetgever introduceert steeds meer schorsing- en stuitinggronden en de rechtspraak neemt steeds gemakkelijker het bestaan ervan aan, ook in onze buurlanden. Illustratief is een uitspraak van de Nederlandse Hoge Raad van oktober 2005. Deze betrof een verdrinking van een 11-jarig

jongetje nadat hij was misbruikt in 1986. Nadat het op de valreep was gelukt een DNA-profiel van de onbekend gebleven verdachte te reconstrueren vorderde de officier van justitie in 2004 een gerechtelijk vooronderzoek. Hij zei eerlijk dat hij daarvoor geen directe aanknopingspunten had. Zijn enige doel was de verjaring opnieuw te laten beginnen. Hoewel de rechter ten gronde van oordeel was dat deze procedurestap misbruik van bevoegdheid vormde, oordeelde de Hoge Raad het maken van DNA-profiel voldoende was als 'stuitingdaad' vanwege de mogelijkheid dat daar ooit een persoon bij gevonden zou kunnen worden.¹ Het spreekt vanzelf dat dergelijke rechtspraak *de facto* toelaat om *alle* verjaringstermijnen (en niet alleen die van moord) te rekken.

Meese besteedt in zijn analyse van de verjaring veel aandacht aan jurisprudentie. Zo geeft hij een uitgebreid overzicht van mogelijke stuitingdadens tijdens het onderzoek en haalt hij bij de berekening van de verjaring verscheidene voorbeelden ter illustratie aan. Met het oog op gebruik van het boek door de practicus werd eveneens een schematisch overzicht opgenomen voor het berekenen van de verjaring. Zijn analyse eindigt met een reeks voorstellen om te komen tot een werkbaar verjaringsstelsel. Meese vergelijkt de huidige verjaringsregeling namelijk met een Minoïsch labyrint (p. 244). Indien de verjaring als instituut zal behouden worden, is volgens hem een vereenvoudiging cruciaal aangezien deze zal leiden tot een verbetering ten aanzien van de rechtszekerheid. Opdat een vereenvoudiging kan plaatsvinden, dienen volgens Meese een aantal aspecten van het verjaringsregime gewijzigd te worden. Hij doet hiertoe enkele suggesties (p. 245-249) die hij echter niet voldoende bevredigend vindt. Verder in zijn werk zal hij daarom een alternatief sanctioneringstelsel uitwerken waarbij de regels inzake verjaring en redelijke termijn op elkaar worden afgestemd (zie verder).

Een loutere afschaffing van de schorsing en de stuiting is een voorstel dat Meese niet weerhoudt. Een volledige afschaffing kan immers niet in overeenstemming worden gebracht met een aantal redenen van de verjaring zoals de verjaring als sanctie op de nalatigheid van de overheid. Bovendien zou een afschaffing van de stuiting en de schorsing leiden tot langere verjaringstermijnen aangezien de wetgever bij het bepalen van de termijn rekening zou moeten houden met de situatie van zeer complexe zaken. Het vastleggen van langere verjaringstermijnen dat hieruit zou volgen, is dan weer onverantwoord voor minder complexe dossiers.

Het is volgens Meese wel aangewezen om zuinig om te springen met de stuiting en de schorsing. Zo wordt niet alleen voorgesteld om de stuiting te beperken tot dadens van onderzoek en vervolging in de eerste termijn, maar om ook te werken met een limitatieve lijst van stuitingsdadens zoals reeds in Duitsland het geval is. Dit kan gecombineerd worden met een absolute verjaringstermijn zoals dit ook gebeurt in Duitsland, Italië en Zwitserland, bijvoorbeeld een maximale verlenging van de verjaringstermijn door stuiting tot het dubbele van de oorspronkelijke termijn. Wat de schorsing betreft, dient hier volgens Meese ook beperkt mee te worden omgesprongen en enkel te worden toegelaten wanneer er werkelijk sprake is van een wettelijk beletsel dat het instellen of het uitoefenen van de strafvordering onmogelijk maakt. Bovendien kan gedacht worden aan een beperking in de tijd van de schorsing.

Ook de duur van de verjaringstermijnen zelf dient volgens Meese te worden herbekeken. Een koppeling van de verjaringstermijnen aan de zwaarte van het misdrijf beoordeeld volgens de abstracte strafbepalingen, is niet aangewezen. Bij een hervorming van het materieel strafrecht, kan hiermee rekening worden gehouden. Meese sugge-

¹ Hoge Raad, 4 oktober 2005, nr. 03064/04, www.rechtspraak.nl Cf. Frank Kuitenbrouwer, 'Vragen over verjaring', *NRC-Handelsblad*, 10 januari 2006

reert de mogelijkheid om verjaringstermijnen gelijk te stellen aan de abstracte maximumstraf, met bepaalde minima, wanneer de strafmaten door een hervorming een meer hedendaags karakter zouden verkrijgen.

Redelijke termijn als modern instrument tot vermijding van procesvertraging

Het tweede deel van het boek handelt over de redelijke termijn in strafzaken. De vereiste tot berechting binnen een redelijke termijn bestond vroeger niet als zodanig. De vereiste ontbreekt bijvoorbeeld als procesrecht in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (1948). De eis duikt pas voor het eerst op in het Europees Mensenrechtenverdrag (1950). Artikel 6.1 van het EVRM bepaalt dat bij het bepalen van de gegrondheid van een tegen hem ingestelde strafvordering, eenieder het recht heeft op een eerlijke en openbare behandeling van zijn zaak binnen een redelijke termijn.

Meese besteedt opnieuw uitgebreid aandacht aan rechtspraak met name deze van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens. Op basis van een analyse van een 180-tal arresten van dit rechtcollege komt de auteur tot een aantal vaststellingen inzake de duur en toepassing van de redelijke termijn. Een overzichtstabel van deze rechtspraak wordt in bijlage aan het werk toegevoegd. Wat de rechtsgevolgen bij overschrijding van de redelijke termijn betreft, geeft de auteur niet alleen een beschrijving van de Belgische situatie maar besteedt hij ook aandacht aan een aantal andere landen. Dit onderzoek brengt Meese tot een kritische beschouwing over de cassatierechtspraak in verband met de berekening van de redelijke termijn (p. 265) en over artikel 21ter Voorafgaande Titel van het Wetboek van Strafvordering ingevoegd bij wet van 30 juni 2006 (p. 294).

Overeenkomstig artikel 21ter V.T.Sv. heeft de rechter, wanneer hij een overschrijding van de redelijke termijn vaststelt, de mogelijkheid om de veroordeling bij eenvoudige schuldigverklaring uit te spreken of om een straf uit te spreken die lager is dan het wettelijk minimum. De sanctie van de onontvankelijkheid of het verval van de strafvordering werd niet voorzien als mogelijke sanctie op de overschrijding van de redelijke termijn en dit in het verlengde van vaststaande Cassatierechtspraak.

Meese overloopt echter een aantal argumenten die het verval van de strafvordering als mogelijke sanctie voor de overschrijding van de redelijke termijn toch kunnen verantwoorden. Zo wijst hij onder andere op het feit dat er in het EVRM geen sancties voorzien werden op het overschrijven van de redelijke termijn en dat hieruit dan ook niet kan afgeleid worden dat bepaalde sancties, zoals het verval van de strafvordering, kunnen worden uitgesloten (p. 300-301). Bovendien ontstaat er door het uitsluiten van de sanctie van het verval van de strafvordering een inconsistentie aangezien een schending van andere waarborgen vermeld in artikel 6 EVRM wel met een dergelijke gevolg kunnen worden gesanctioneerd (p. 301). Ook dient volgens Meese ermee rekening te worden gehouden dat in de toekomst de loutere schuldigverklaring als autonome straf kan worden ingevoerd. Hij stelt zich de vraag waarin het rechtsherstel bij overschrijding van de redelijke termijn dan nog zal bestaan (p. 303).

Tevens wijst Meese erop dat wat de sanctie van de strafvermindering betreft, er volgens hem ook een andere straf kan worden opgelegd, die zonder de overschrijding van de redelijke termijn niet kon worden opgelegd zoals een straf met uitstel terwijl de beklaagde zich niet in de voorwaarde hiertoe bevond (p. 306). Ingeval van een strafvermindering, dient deze volgens Meese proportioneel te worden doorgevoerd naargelang de duur van de overschrijding van de redelijke termijn (p. 307).

Het tweede deel wordt afgesloten met een vergelijking tussen de verjaring en de redelijke termijn waarbij de auteur zich de vraag stelt of beide sanctioneringssystemen naast elkaar moeten blijven bestaan of dat een van beide kan worden afgeschaft. De auteur komt tot de conclusie dat het louter afschaffen van een van beide niet wenselijk is doch reikt in het laatste luik van het boek een alternatief aan.

Snelrecht en verjaring van straffen

In het derde en vierde deel komen vooreerst kort een aantal andere aspecten inzake de duur van het strafproces zoals de verjaring van de straf en het snelrecht, aan bod. Over het snelrecht en over snel berechten merkt Meese op (p. 326 e.v.) dat er mensenrechtelijke grenzen zijn aan snelheid, meer bepaald de rechten vervat in artikel 6 EVRM (o.a. recht over voldoende verdedigingsfaciliteiten te beschikken). Te snelle procedures in de praktijk spelen bovendien bijna steeds in het nadeel van gemarginaliseerde personen (omdat snelrecht bij niet ingewikkelde misdrijven wordt ingezet) en leidt tot problemen bij de straftoemeting (hogere straffen en weinig achtergrondinformatie). Zijn bespreking van de twee bestaande snelrechtsprocedures in ons land, met name de oproeping bij proces-verbaal (1994) en de procedure van onmiddellijke verschijning (2000), tonen aan dat pogingen om via institutionele technieken de snelheid op te krikken slechts betrekkelijk succesvol zijn. Er blijft dus nood aan instituten zoals de verjaring en redelijke termijn.

Bij de bespreking van de verjaring van de straf, -in de meeste leerboeken een erg saaie herkauwing van de desbetreffende artikelen 91 e.v. Sw.- innoveert Meese door de vraag te stellen of er binnen de grenzen van de verjaring ook niet gedacht moet worden aan een sanctie via de redelijke termijn bij een laattijdige uitvoering van de straf (p. 356). Dat is niet eenvoudig omdat artikel 6 EVRM zwijgt over de redelijke termijn bij de uitvoeringsfase. Stilzwijgen kan ook anders uitgelegd worden, aldus Meese, die in de introductie van de rechterlijke controle via de nieuw op te richten strafuitvoeringsrechtbanken een bijkomend argument ziet voor de toepassing van de redelijke termijnsanctie bij laattijdige uitvoering van de straf. De auteur ziet o.i. terecht in de wet van 17 mei 2006 houdende oprichting van strafuitvoeringsrechtbanken (*B.S.*, 15 juni 2006) een lacune, nu deze de strafuitvoeringsrechtbanken toelaat onder voorwaarden om een vrijheidsstraf te vervangen door een werkstraf, maar geen algemene bevoegdheid geeft om opgelegde straffen aan te passen als er onredelijk lang wordt gewacht met het opleggen van de straf (p. 358).

Een toekomst voor de verjaring en de redelijke termijn

In het vijfde deel komt de auteur terug op zijn vraag of het instituut van de redelijke termijn en het instituut van de verjaring niet 'gerationaliseerd' kunnen worden. Het antwoord van de auteur luidt nee en ja. *Nee*, want enkel de verjaring kan laattijdig ingestelde strafvorderingen tegengaan (de redelijke termijn begint immers pas te lopen eenmaal de verdachte kennis krijgt van het lastens hem gevoerde onderzoek). *Ja*, voor het overige kan de redelijke termijn inderdaad de functies van de verjaring overnemen *doch* enkel mits betere sanctioneringinstrumenten en mits rechters daadwerkelijker kunnen sanctioneren.

Het eerste 'nee' antwoord betekent evenwel niet dat Meese vrede neemt met het bestaande systeem van verjaring. Hij stelt voor om een instellingsverjaring naar Angelsaxisch model in te voeren, hetgeen betekent dat de strafvordering binnen een vaste

termijn dient te worden ingesteld. Hij verwijst als voorbeeld hierbij naar de *New York Criminal Procedure Act*. De auteur koppelt hieraan een alternatieve sanctionering van de redelijke termijn. Nieuwe sancties moeten de redelijke termijn tanden geven die haar even absoluut maken in sommige gevallen als de verjaring met zijn zwart-wit niet-onderhandelbaar resultaat. In concreto moet, aldus Meese, artikel 21ter Voorafgaande Titel van het Wetboek van Strafvordering herbekeken worden en moet het verval van strafvordering als mogelijke sanctie worden opgenomen in het sanctiearsenaal. Tevens moet de verplichte eenvoudige schuldigverklaring worden mogelijk gemaakt. Meese stelt immers vast dat aan de overweging dat de redelijke termijn overschreden is, niet altijd een adequaat gevolg wordt gegeven bij de bepaling van de strafmaat. Bij het overschrijden van de redelijke termijn verdwijnt immers de maatschappelijk vraag naar effectieve bestraffing. Een eenvoudige schuldigverklaring is volgens Meese de enige manier om een daadwerkelijk rechtsherstel bij een overschrijding van de redelijke termijn te verzekeren. Uitzonderingen hierop zijn een overschrijding van de redelijke termijn inzake niet-correctionaliseerbare of niet-gecorrectionaliseerde misdaden. Tenslotte moet ook werk worden gemaakt van een controlemechanismen om periodes van stilstand in lopende onderzoeken vroegtijdig te detecteren. Op deze slotpagina's toont Meese zijn groot meesterschap in deze materie. Haarlijn wijst hij aan waar in de praktijk doorgaans periodes van stilstand insluipen (bijvoorbeeld bij het meedelen van het dossier door de onderzoeksrechter aan het openbaar ministerie voor de eindvordering) en ontkracht hij het populistisch argument dat de ontwikkeling van procesrechten en de houding van de verdediging het tijdig afwerken van onderzoeken in de weg staat (p. 367).

De auteur eindigt zijn hervormingsvoorstellen met een overzicht van de door hemzelf ingeschatte gevolgen voor de praktijk van zijn voorstellen. Meese verwacht dat door de invoering van een instellingsverjaring minder gevallen van verjaring zullen optreden. De gevallen van verjaring zullen immers grotendeels beperkt blijven tot feiten die niet of laattijdig aan het licht komen. Wel wijst hij erop dat het spelelement van de verjaring zal verdwijnen. Eenmaal de strafvordering tijdig werd ingesteld, zal, in het voorstel van Meese, de verjaring namelijk niet meer lopen. Dilatoire manoeuvres van de verdediging kunnen hieraan niets meer verhelpen. Bovendien zal het nieuwe systeem maatschappelijk meer aanvaard zijn. Eenmaal de strafvordering tijdig zal zijn ingesteld, zal er namelijk enkel nog een sanctionering kunnen volgen bij overschrijding van de redelijke termijn, hetgeen een beoordeling in concreto inhoudt, wat naar de publieke opinie toe meer te verantwoorden valt dan de huidige abstracte verjaringstermijnen. Deze sanctionering dient echter steeds te bestaan in een eenvoudige schuldigverklaring (zie supra).

Evaluatie

De grote verdienste van dit werk is dat het voor de praktijkjurist een nuttig werkinstrument uitmaakt gelet op de grondige analyse van de verjaring en de redelijke termijn. Door de talloze toepassingen die de auteur aanreikt wordt de materie van de verjaring zeer concreet gemaakt. Het uitgebreide overzicht van de arresten van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens inzake de redelijke termijn is voor de practicus de ideale bron van informatie om van te vertrekken.

Een tweede grote verdienste is de prikkelende geest van de schrijver. Het boek leest hierdoor ook vlot in de beschrijvende stukken. Wat een excellent idee, bovendien, om verjaringstermijnen en redelijke termijnen en de bijbehorende instituten samen te

bekijken. Duidelijk blijkt dat het tweede instituut meer en meer gaat compenseren voor de afbouw en het wegvallen van het eerste instituut. Er valt veel te doen met de opmerking van Meese dat de verjaring met zijn zwart-wit logica (de ene dag mag vervolging wel, de volgende dag niet meer wegens bereiken van de verjaringstermijn), niet strookt met de argumenten achter de logica (onder meer het argument van het geleidelijk uitdoven van het publiek belang bij de vervolging) (p. 130). Hoewel de observatie aan pertinentie verliest in het originele systeem met de korte verjaringstermijnen (het alles of niets karakter van de verjaring wordt pas grotesk bij verjaringstermijnen van tien jaar of meer), voelt men aan dat hier het werkelijk probleem van de verjaring wordt aangeraakt. De verjaring is te log qua rechtsgevolgen. De verjaring doet immers de strafvordering vervallen op conventioneel (door de wetgever) vastgelegde tijdstippen, wat gelijk staat aan de voor het openbaar ministerie zwaarst mogelijke sanctie. Zoveel 'masculiene' simpelheid verzoent zich slecht in deze vrouwelijke tijden van 'gecontextualiseerde' reacties. Zou het niet volstaan om het instituut van de verjaring te behouden, mits verruiming van de voor de rechter beschikbare sanctiemogelijkheden? Dat spoor wordt door Meese niet geëxploreerd, wat opvalt omdat hij enerzijds zelf aangeeft dat het instituut van de redelijke termijn niet alle functies van het verjaringsinstituut kan overnemen en anderzijds omdat hij opmerkt dat rechters weinig rekening houden met de overschrijding van de redelijke termijn (p. 368).

Op meer algemene wijze moet opgemerkt worden dat de auteur niet diep genoeg ingaat op zijn eigen voorstellen. Het deel met nieuwe voorstellen is gewoon te kort en de lezer krijgt te weinig 'tijd' om zich ervoor te openen. De hoge verwachtingen die TRAEEST aangaande het vernieuwende aspect van het voorgestelde alternatief in zijn voorwoord schept, worden daarom niet helemaal ingewilligd. Een samenvattend besluit die de resultaten van de analyse van heel het boek op een rij zet, had ongetwijfeld hieraan kunnen remediëren. Sneller de voornaamste hervormingsvoorstellen introduceren zou een andere oplossing geweest zijn. De voorstellen komen nu te plotseling aan bod en gedurende de messcherpe analyse in de vier eerste delen waren er kansen genoeg om een voedingsbodem te creëren voor nieuwe ideeën. Ook de theorievorming blijft nu in zijn algemeenheid wat achter. De auteur stelt terecht vast dat de bestaande penologische theorieën niet in staat zijn om het functioneren van de verjaring te duiden, waarop een niet geheel duidelijke terugkoppeling volgt naar het werk van Garland en het principe van de proportionaliteit (p. 46). Deze aanzet tot verklaring wordt evenwel niet uitgewerkt. Meer fundamenteel is het probleem met het onderscheid dat de auteur maakt tussen verjaring als instituut dat het algemeen belang beschermt en de redelijke termijn als instituut dat individuele (verdedigings-)belangen beschermt (p. 322). Op meerdere pagina's komt dezer verklaring terug (onder meer op pagina 256) en hoewel Meese zelf het onderscheid nuanceert, werkt het als een rode lap op elke theoreticus die zich afvraagt hoe een samenleving met veel onredelijkheid qua termijnen niet in het algemeen belang wordt geraakt. Het is slechts een kanttekening bij een studie die onmiddellijk zijn stempel drukt op het denken en dromen over een diligent strafrecht.